

ilahiyyat akademi

Sayı: 21, 2025, 381-410. Issue: 21, 2025, 381-410.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Ahlak Okuryazarlığına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

Investigation of Religious Culture and Moral Knowledge Teachers' Views on Moral Literacy

Fatma BİLDİRİCİ

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı

Religious Culture and Moral Knowledge Teacher, Ministry of National Education, Muş/Türkiye

fatma_bildircii@hotmail.com | ORCID: [0009-0003-3179-6718](https://orcid.org/0009-0003-3179-6718) | ROR ID: [00jga9g46](https://ror.org/00jga9g46)

Teceli KARASU

Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı

Assoc. Prof. Dr., Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Education,
Muş/Türkiye

t.karasu@alparslan.edu.tr | ORCID: [0000-0003-4218-2802](https://orcid.org/0000-0003-4218-2802) | ROR ID: [009axq942](https://ror.org/009axq942)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

7 Şubat 2025 7 February 2025

Kabul Tarihi Date Accepted

5 Mayıs 2025 5 May 2025

Yayın Tarihi Date Published

29 Haziran 2025 29 June 2025

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Fatma Bildirici, Teceli Karasu).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Fatma Bildirici, Teceli Karasu).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

(Bu çalışma, Fatma Bildirici tarafından 2024 yılında Doç. Dr. Teceli Karasu danışmanlığında yazılan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Ahlak Okuryazarlık Düzeyleri ve Ahlak Okuryazarlığa Yönelik Görüşleri" isimli yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.)

Bildirici, Fatma – Karasu, Teceli. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Ahlak Okuryazarlığına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi". *İlahiyat Akademisi* 21 (Haziran 2025), 381-410.

DOI: [10.52886/ilak.1634882](https://doi.org/10.52886/ilak.1634882)

Bildirici, Fatma – Karasu, Teceli. "Investigation of Religious Culture and Moral Knowledge Teachers' Views on Moral Literacy". *Theological Academia* 21 (June 2025), 381-410. DOI: [10.52886/ilak.1634882](https://doi.org/10.52886/ilak.1634882)

Atıf/ Cite as

Öz

Ahlak okuryazarlığı, bireyin ahlaki değerler hakkında edindiği bilgiyi kullanarak kavrama, anlamlandırma, seçimlerini ahlaki açıdan açıklama, ahlaki değerleri değerlendirme ve ahlaki değerlere uygun doğru kararlar alabilme becerisi olarak tanımlanabilir. Bireyin günlük hayatta karşılaşacağı ahlaki durumları fark etmesi, ahlaki durumların altında yatan değerleri belirleyebilmesi, bu ahlaki durumların olası sonuçlarını düşünebilmesi ve ahlaki sorunlar karşısında doğru kararlar alabilmesi için ahlak okuryazarlığı becerisine sahip olması oldukça önemlidir. Ahlak okuryazarlığının okul dışı ortamlarda geliştirilmesi ve pekiştirilmesi istenilmekle birlikte bu becerinin eğitimin kritik bir bileşeni haline getirilmesi gereklidir. Bu bağlamda ahlak okuryazarlığı, eğitim vasıtasıyla ahlaki konularda bilgi sahibi öğretmenlerin yardımı ile geliştirilebilecek bir beceridir. Din, eğitim ve ahlak ilişkisi dikkate alındığında en önemli sorumluluğun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretmenlerinde olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla DKAB öğretmenlerinin söz konusu beceri hakkında fikirlerini ortaya koymak elzemdir. Bu çalışmada, DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığına yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma öncesinde, Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (18.04.2023 tarihli ve 90240 sayılı) etik komisyon onayı ve Muş İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (17.05.2023 tarihli ve 93101 sayılı) araştırma uygulama izni alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örneklemesiyle belirlenmiş olup, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Muş ilinde görev yapan 11 DKAB öğretmeninden oluşmaktadır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmış, araştırma verileri uzman görüşleri alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, DKAB öğretmenlerinin cinsiyet, yaş, çalışma yılı ve görev yaptığı kurum gibi demografik özelliklerini içeren sorular bulunmakta, ikinci bölümde ise çalışmanın amacı doğrultusunda hazırlanmış açık uçlu sorular yer almaktadır. Araştırmanın verileri, öğretmenlerle bireysel ve yüz yüze görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Toplanan bu veriler MAXQDA 2020 paket programına aktarılmış ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre öğretmenler; ahlak okuryazarlığı kavramının neliği, DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığı konusunda hangi yeterliliklere sahip olması gerektiği ve ahlak okuryazarlığı becerisinin öğrenciye nasıl verilmesi gerektiği hakkında bilgi sahibi oldukları; öğretmenlerin öğrencilere ahlak okuryazarlık becerisi kazandırma konusunda genel olarak yetkin oldukları ve DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarı olarak yetişmelerine katkı sağladığı tespit edilmiştir. Öte yandan öğretmenlerin görüşlerinden yola çıkarak öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumunun genel olarak kötü olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Araştırmanın sonuçlarından hareketle Milli Eğitim Akademisi'nde öğretmen adaylarına ahlak okuryazarlığı becerisini konu edinen eğitimlerin verilmesi, başta DKAB dersi olmak üzere diğer derslerin öğretim programlarının amaçları arasına kavramsal olarak ahlak okuryazarlığı becerisinin ilave edilmesi, ailelere çocuklarına ahlak okuryazarlığı becerisinin nasıl kazandırılabilceği ve okulun ahlaki vizyonunun evde nasıl sürdürülebileceği ile ilgili seminerlerin düzenlenmesi gibi öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ahlak, Ahlak Okuryazarlığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri.

Abstract

Moral literacy can be defined as an individual's ability to comprehend, make sense of, explain his/her choices morally, evaluate moral values and make correct decisions in accordance with moral values by using the knowledge he/she has acquired about moral values. It is very important for individuals to have moral literacy skills in order to recognize the moral situations they will encounter in daily life, to determine the values underlying moral situations, to think about the possible consequences of these moral situations and to make the right decisions in the face of moral problems. Although it is desirable to develop and reinforce moral literacy in out-of-school settings, it is necessary to make this skill a critical component of education. In this context, moral literacy is a skill that can be developed through education with the help of teachers who are knowledgeable about moral issues. Considering the relationship between religion, education and morality, it is possible to say that the most important responsibility lies with Religious Culture and Moral Knowledge teachers. Therefore, it is essential to reveal the opinions of Religious Culture and Moral Knowledge teachers about the skill in question. This study aimed to determine the views of Religious Culture and Moral Knowledge teachers on moral literacy. Before the research, ethics commission approval was obtained from Muş Alparslan University Scientific Research and Publication Ethics Committee (dated 18.04.2023 and numbered 90240), and research application permission was obtained from Muş Provincial Directorate of National Education (dated 17.05.2023 and numbered 93101). The study group of the research was determined by easily accessible case sampling, one of the purposive sampling methods. It consisted of 11 Religious Culture and Moral Knowledge teachers working in Muş in the 2023-2024 academic year. Case study design, one of the qualitative research methods, was used in the study, and the research data were collected with a semi-structured interview form prepared by taking expert opinions. The data collection tool consists of two parts. In the first part, there are questions about the demographic characteristics of the Religious Culture and Moral Knowledge teachers such as gender, age, years of employment and the institution where they work. In the second part, there are open-ended questions prepared in line with the purpose of the study. The data of the study were collected through individual and face-to-face interviews with teachers. These collected data were transferred to the MAXQDA 2020 package program and analyzed by content analysis. According to the results obtained in the study, it was determined that the teachers knew the concept of moral literacy, what competencies Religious Culture and Moral Knowledge teachers should have in moral literacy, and how moral literacy skills should be given to students; that teachers were generally competent in providing moral literacy skills to students and that the Religious Culture and Moral Knowledge course contributed to the moral literacy of students. On the other hand, based on the opinions of the teachers, it was concluded that the moral literacy of the students was generally poor. Based on the results of the research, recommendations were developed such as providing trainings on moral literacy skills to pre-service teachers at the National Education Academy, adding moral literacy skills conceptually to the objectives of the curricula of other courses, especially the Religious Culture and Moral Knowledge course, and organizing seminars for parents on how to teach moral literacy skills to their children and how the moral vision of the school can be maintained at home.

Keywords: Religious Education, Morality, Moral Literacy, Religious Culture and Moral Knowledge Course, Religious Culture and Moral Knowledge Teachers.

Giriş

Yaşadığımız çağda bilimsel, ekonomik ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler insanların yaşam standartlarını ve konforunu artırmaktadır. Bununla birlikte tüm insanlığı tehdit eden ve toplumsal bir sorun haline gelen şiddet, hırsızlık, cinsel istismar, yolsuzluk, intihar, hoşgörüsüzlük ve aile yapısının bozulması gibi sorunlar var olmaya devam etmektedir.¹ Bu durum eğitimde, bireylerin entelektüel, sosyal ve duygusal alanlardaki becerilerini geliştirmeyi hedeflemenin yanı sıra, ahlak okuryazarlığına da öncelik vermeyi gerekli kılmaktadır. Bireylerin ahlaki gelişmelerinin ihmal edilmesi durumunda hem bireysel hem de toplumsal düzeyde arzu edilen başarıyı elde etmek mümkün değildir. Bu bağlamda ahlak okuryazarlığı, bireysel iyi oluşun önemli bir belirleyicisi olmasının yanı sıra, sağlıklı bir toplumsal yapının da temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.²

Hızlı kentleşme, göç, savaş, aile bağlarının zayıflaması, toplumsal adaletsizlik gibi sorunların yanı sıra, son yıllarda yaygınlaşan sosyal medya ve dijital oyunlar çeşitli etik dışı davranışlara ve suç teşkil eden eylemlere zemin hazırlamaktadır. Bu durum, ahlaki yozlaşmayı daha da derinleştirmekte ve bazı bireylerin özellikle de gençlerin etik olmayan davranışları bir hak olarak görmelerine neden olmaktadır.³ Toplumsal bütünlüğün temelini oluşturan ve bireylerin bir arada kalmasını sağlayan ahlaki değerlerin giderek zayıflaması, toplumun varlığını tehdit eden bir risk doğurmakta, birlikte yaşama koşullarını sürdürülemez hale getirmektedir. Dolayısıyla sağlıklı bireyler ve toplumlar için ahlak okuryazarlığı ehemmiyet arz etmektedir.

Ahlak okuryazarlığı, ahlaki seçimler yapabilmeye yönelik bilgi ve becerileri ihtiva eden bir kavram olarak tanımlanabilir.⁴ Daha spesifik bir ifadeyle ahlaki sorunları tanıma, bu sorunları farklı perspektiflerden değerlendirme ve ortaya çıkan anlaşmazlıkları ya da önerilen çözümleri analiz etme yetkinliği şeklinde açıklanabilir.⁵ Bu bağlamda ahlak okuryazarlığı, bireyin ahlaki değerlere ilişkin edindiği bilgiyi kullanarak bu değerleri kavrama, anlamlandırma, seçimlerini ahlaki temellere dayandırarak açıklama, ahlaki değerleri eleştirel bir şekilde değerlendirme ve bu değerlere uygun etik kararlar alabilme yetkinliği olarak ifade edilebilir.

Ahlak okuryazarlığı bireyin; ahlaki konularda bilgi sahibi olma, temel erdemlere ve değerlere dair net bir anlayış geliştirme, insanların ahlaki konularda

¹ Bharat Kumar Shrestha - Tirtha Raj Parajuli, "Teaching Practices of Moral Education in Public and Private Schools of Nepal", *World Wide Journal of Multidisciplinary Research and Development* 5/1 (2019), 2.

² Tahseen Asif vd., "Moral Education for Sustainable Development: Comparison of University Teachers' Perceptions in China and Pakistan", *Sustainability* 12/7 (2020), 2.

³ Mustafa Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2013), 84-105; İbrahim Turan, "Gençlik Döneminde Görülen Ahlaki Sorunlar Karşısında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Yeri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2013), 274.

⁴ Nancy Tuana, "Conceptualizing Moral Literacy", *Journal of Educational Administration* 45/4 (2007), 365.

⁵ Brad Zdenek - Daniel Schochor, "Developing Moral Literacy in the Classroom", *Journal of Educational Administration* 45/4 (2007), 516.

farklı düşüncelere sahip olabileceklerini anlama, herhangi bir durumdaki ahlaki problemi tespit etme, ahlaki ikilemler karşısında daha iyi karar verme, alınan kararların ahlaki sonuçlarını göz önünde bulundurma, seçimlerini ahlaki açıdan açıklayabilme ve gerekçelendirebilme, ahlak ile ilgili bilgileri davranışlarına aksettirebilme gibi becerileri kazanmasını amaçlamaktadır.⁶

Eğitimin temel kurumları olan okullar, bireyleri yalnızca akademik anlamda değil, aynı zamanda sosyal hayata hazırlama sorumluluğunu da taşımaktadır.⁷ Bu bağlamda okullar, bireylerin yaşamlarının her aşamasında etkili olan ahlak okuryazarlığının kazanıldığı önemli merkezlerdir.⁸ Öğrencilerin ahlak okuryazarlığı konusunda yetkinlik kazanmalarında ise en kritik rol öğretmenlere aittir. Bu nedenle, öğretmenlerin ahlak okuryazarlığına ilişkin bilgi, tutum ve görüşlerinin araştırılması büyük bir önem taşımaktadır.

Ahlak okuryazarlığının öğrencilere kazandırılmasında tüm öğretmenler yükümlüdür. Bununla birlikte din, eğitim ve ahlak ilişkisi⁹ dikkate alındığında en önemli sorumluluğun DKAB öğretmenlerinde olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim DKAB öğretim programında ahlak okuryazarlık noktasında ilgili öğretmenlere önemli uyarılar söz konusudur.¹⁰ Bu durum DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığına dair fikirlerini bilimsel olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Literatür incelendiğinde din okuryazarlığının alt boyutu olarak kabul edilen ahlak okuryazarlığının; DKAB derslerinin üniversite öğrencilerinin din okuryazarlık becerisine etkisi,¹¹ DKAB müfredatının din okuryazarlığı açısından incelenmesi¹² ve örgün din öğretimi ve din okuryazarlığı becerisi¹³ çalışmaları yer almaktadır. Ayrıca

⁶ Tuana, "Conceptualizing Moral Literacy", 364-378; Allan Walker vd., "Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools", ed. Paul Begley, *Journal of Educational Administration* 45/4 (2007), 388; Mirjana Bajovic - Anne Elliott, "The Intersection of Critical Literacy and Moral Literacy: Implications for Practice", *Critical Literacy: Theories and Practices* 5/1 (2011), 31.

⁷ Shrestha - Parajuli, "Teaching Practices of Moral Education in Public and Private Schools of Nepal", 1.

⁸ Pauline Leonard, "Moral Literacy for Teacher and School Leadership Education: A Matter of Attitude", ed. Paul Begley, *Journal of Educational Administration* 45/4 (2007), 424; Deborah Hollimon vd., "Promoting Moral Literacy Teaching Competency", *Values and Ethics in Educational Administration* 7/2 (2009), 1; Walker vd., "Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools", 389; Zdenek - Schochor, "Developing Moral Literacy in the Classroom", 520.

⁹ İbn Miskeveyh, *Ahlak Eğitimi/ Tehzibu'l- Ahlak*, çev. Abdulkadir Şener vd. (Ankara: Büyüyenay, 2022), 51-52; Ebu Osman El-Cahız, *Ahlak ve Eğitimi (Tehzibu'l Ahlak)*, çev. Ersan Urcan (İstanbul: Veciz Yayınları, 2019), 17-20.

¹⁰ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7, 8. Sınıflar), 2018" (Erişim 14 Şubat 2023), 8-40; Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), 2018" (Erişim 14 Şubat 2023), 8-35.

¹¹ Sümeyra Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015).

¹² Sümeyra Bilecik, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatının Din Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2016), 35-58.

¹³ Sümeyra Bilecik, *Örgün Din Öğretimi ve Din Okuryazarlığı Becerisi* (Konya: Yediveren Kitap, 2018).

eğitimde ahlak okuryazarlığı,¹⁴ ahlak okuryazarlığı ölçeğinin geliştirilmesi,¹⁵ üniversite öğrencilerinin¹⁶ ve ortaöğretim öğrencilerinin¹⁷ ahlak okuryazarlık düzeyleri gibi çalışmaların da yapıldığı görülmektedir. Ancak toplumu dönüştürme potansiyeline sahip olan DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığı konusundaki fikirlerini bilimsel olarak ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışma, DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığına yönelik görüşlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmmanın amacı doğrultusunda belirlenen alt problemler şu şekildedir:

1. DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığı kavramının neliği ile ilgili görüşleri nelerdir?
2. DKAB öğretmenlerine göre DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarı olarak yetişmelerine katkı sağlama durumu ile ilgili görüşleri nelerdir?
3. DKAB öğretmenlerine göre ilgili mesleği icra eden öğretmenlerin ahlak okuryazarlığı konusunda hangi yeterliliklere sahip olması gerektiği ile ilgili görüşleri nelerdir?
4. DKAB öğretmenlerinin öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendilerini yetkin görme durumları ile ilgili görüşleri nelerdir?
5. DKAB öğretmenlerinin görev yaptıkları sınıf kademesinde ahlak okuryazarlığı becerisinin nasıl verilmesi gerektiği ile ilgili görüşleri nelerdir?
6. DKAB öğretmenlerinin görev yaptıkları sınıf kademesinde bulunan öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumunu nasıl değerlendirdikleri ile ilgili görüşleri nelerdir?

1. Yöntem

Bu bölümde; araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama aracına, verilerin toplanmasına ve verilerin analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

¹⁴ Feride Ersoy, "Eğitimde Ahlak Okuryazarlığı", *Eğitimde Okuryazarlık Becerileri-III*, ed. Erol Koçoğlu (Ankara: Pegem Akademi, 2021), 213-233.

¹⁵ İshak Tekin, "Ahlak Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22/1 (2022), 43-66.

¹⁶ Büşra Usluoğlu - Metin Elkatmış, "Examining the Relationship Between Moral Literacy and Art Literacy of University Students", *Journal of Interdisciplinary Educational Research* 7/16 (2023), 458-477; Fatma Bildirici - Teceli Karasu, "Üniversite Öğrencilerinin Ahlak Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi (Muş Alparslan Üniversitesi Örneği)", *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 7/2 (2024), 229-249.

¹⁷ Hümeysra Tarhan - Osman Yılmaz, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Ahlak Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi", *Ahlak*, ed. Mehmet Öztürk vd. (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2024), 368-385.

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile hazırlanmıştır. Durum çalışması, bir veya birden fazla durumun, olayın, sosyal grubun ya da birbiriyle irtibatlı sistemlerin derinlemesine incelendiği nitel araştırma desenidir. Durum çalışması, araştırmacının “neden”, “niçin”, “nasıl” sorularını merkeze alarak sınırları belirlenmiş bir durum hakkında mülakat, gözlem, görsel-ışitsel materyaller ya da dokümanlar vasıtasıyla ayrıntılı bilgi topladığı ve sonrasında bir durumun betimlemesini yaptığı bir araştırma yaklaşımıdır.¹⁸ Bu çalışmada DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığına yönelik görüşlerinin detaylı ve derin bir şekilde incelenmesi hedeflendiğinden durum çalışması deseni tercih edilmiştir.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Muş ilinde görev yapan 11 DKAB öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden, kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme, ulaşılması hızlı ve kolay öğelere dayanan, araştırmacıya çalışmada pratiklik kazandıran ve maliyeti az olan bir yöntemdir.¹⁹ Çalışmaya hız kazandırmak amacıyla ulaşılması kolay DKAB öğretmenleri tercih edilmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde kendi içinde maksimum çeşitlilikleri bulundurmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca görüşme yapılan kişi sayısı 11’e ulaştığında öğretmenlerden alınan yanıtlarda tekrarların arttığı gözlemlenmiş ve yeni verilerin üretilmediğine kanaat getirilmiştir. Bu sebeple görüşmeler sonlandırılmıştır. Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinin demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan DKAB Öğretmenlerinin Demografik Özellikleri

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Çalışma Yılı	Görev Yaptığı Kurum
Ö1	Kadın	31	8 yıl	Lise
Ö2	Erkek	34	11 yıl	Ortaokul
Ö3	Kadın	29	3 yıl	Ortaokul
Ö4	Kadın	28	5 yıl	Lise
Ö5	Erkek	32	9 yıl	Lise

¹⁸ Yasemin Yeşilbaş Özenc, “Eğitim Araştırmalarında Durum Çalışması Deseni Nasıl Kullanılır?”, *Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi (UEMAD)* 1/2 (2022), 58-59; Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 276.

¹⁹ Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 113; Ali Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2018), 259.

Ö6	Kadın	28	3 yıl	Ortaokul
Ö7	Kadın	29	4 yıl	İlkokul-Ortaokul
Ö8	Erkek	46	22 yıl	Lise
Ö9	Kadın	28	5 yıl	Lise
Ö10	Erkek	28	5 yıl	Ortaokul
Ö11	Erkek	45	23 yıl	Ortaokul

Tablo 1 incelendiğinde çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin 6'sı kadın, 5'i erkektir. Öğretmenlerin yaşları 28 ile 46 arasında; çalışma yılları ise 3 ile 23 yılları arasında değişmektedir. Öğretmenlerin 1'i hem ilkokul hem ortaokulda, 5'i yalnızca ortaokulda, 5'i de lisede görev yapmaktadır. Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinin kimliğinin açıklanması çalışmanın etiği açısından uygun olmayacağından her bir öğretmene "Ö" harfi, görüşme yapılan sıra için ise 1, 2, 3.....11 şeklinde sayısal kodlar kullanılmıştır. Dolayısıyla öğretmenlere Ö1, Ö2, Ö3.....Ö11 şeklinde rumuz isimler verilmiştir.

1.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada, DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığına yönelik görüşlerini incelemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcılardan araştırılmak istenen konu ile ilgili aynı türde bilgilerin toplanmasını amaçlamaktadır. Görüşme öncesinde araştırmacıya kılavuzluk edecek konu başlıklarının veya soruların yer aldığı bir görüşme formu hazırlanmaktadır. Araştırmacı görüşmeyi bu konu başlıkları ve sorular çerçevesinde yönlendirmektedir. Ancak bilgi toplama amacıyla ilave sorularla da katılımcının konuyu açıklaması istenilebilmektedir. Ayrıca katılımcı görüşme sürecine müdahale edebilmektedir. Görüşme formunda bulunan soruların sıra ile sorulma mecburiyeti bulunmamaktadır. Araştırmacı, katılımcıya soruları görüşmenin akışına göre farklı sırada sorabilir. Yarı yapılandırılmış görüşme, başlangıçta bazı konuların ve soruların belirli olması yönüyle araştırmacı için veriyi daha planlı toplamayı sağlamakta, beraberinde de elde edilen verileri düzenlemeyi ve analiz etmeyi kolaylaştırmaktadır.²⁰

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmadan önce alan yazın taraması yapılarak konuyla ilgili araştırmalar incelenmiştir. İki akademisyen ve iki DKAB öğretmeni ile görüşülerek konu ile ilgili düşünceleri alınmıştır. Hazırlanan taslak görüşme formu, din eğitimi alanından üç akademisyenin ve bilimsel araştırmalar alanında uzman bir akademisyenin görüşüne sunularak araştırmanın

²⁰ Fatma Çapcıoğlu - Öznur Kalkan Açıkgöz, "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri", *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem, Teknik ve Etiğe Giriş*, ed. Özcan Güngör (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 210; Jale Balaban Salı, "Verilerin Toplanması", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, ed. Ali Şimşek (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012), 145.

ve soruların kapsam geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Taslak görüşme formuna ilişkin alınan dönütler doğrultusunda görüşme sorularının geçerliliğinin ve güvenilirliğinin tespit edilmesi amacıyla örneklem grubuna dahil edilmeyen iki DKAB öğretmenine sorulmuş, görüşme sorularının konuyu tam olarak yansıttığı saptanmıştır. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, DKAB öğretmenlerinin cinsiyet, yaş, çalışma yılı ve görev yaptığı kurum gibi demografik özelliklerini içeren sorular bulunmakta, ikinci bölümde ise çalışmanın amacı doğrultusunda hazırlanmış açık uçlu sorular yer almaktadır. Bu iki bölüme ek olarak görüşme formunda katılımcılara görüşmenin bilgilendirme metni de sunulmuştur.

1.4. Verilerin Toplanması

Araştırma süreci başında, Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 18.04.2023 tarihli ve 90240 sayılı etik komisyon onayı ve Muş İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden 17.05.2023 tarihli ve 93101 sayılı araştırma uygulama izni alınmıştır. Daha sonra katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilecekleri ve ses kaydı almaya elverişli bir ortamda 2023 yılı Aralık ve 2024 Ocak ayında görüşmeler bireysel ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

1.5. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan veriler MAXQDA 2020 paket programına aktarılmış ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. MAXQDA çoğunlukla sosyal araştırmalarda nitel verilerin analizinde yararlanılan ve içinde görsel araçların fazlaca yer aldığı analiz programıdır.²¹ İçerik analizi, elde edilen verilerden birbirine benzeyenlerin belirli temalar ve konular etrafında bir araya toplanmasını ve bunların anlaşılır şekilde düzenlenip yorumlanmasını sağlayan bir nitel araştırma yöntemidir.²² Nitel araştırmalarda veri analizi yapılırken takip edilecek basamaklar şu şekildedir; verilerin analiz için hazırlanması ve düzenlenmesi, verilerin tamamının okunması, verilerin kodlanmaya başlanması, temaların belirlenmesi, temaların nitel araştırmada nasıl sunulacağının geliştirilmesi ve bulguların yorumlanması.²³

Araştırma kapsamında katılımcılar ile yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edilen ses kayıtları, her bir katılımcı için Word programına aktarılmış ve hazırlanan dosyalar katılımcı teyidini sağlamak amacıyla katılımcıların onayına sunulmuştur. Katılımcıların onayının ardından görüşme formunda yer alan her bir sorunun altına kodlanan tüm katılımcıların görüşleri yazılmıştır. Bu şekilde

²¹ Udo Kuckartz - Stefan Rädiker, *Analyzing Qualitative Data with MAXQDA: Text, Audio and Video* (Cham: Springer, 2019), 4-5.

²² Yavuz Akbulut, "Veri Çözümleme Teknikleri", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, ed. Ali Şimşek (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012), 186.

²³ John W. Creswell, *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, çev. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap Yayınları, 2017), 197-200.

her bir görüşme sorusu altında katılımcıların hepsinin görüşlerini bütüncül olarak görmek amaçlanmıştır. Düzenlenen metinlerin kodlanmasına geçmeden önce tüm veriler defalarca okunmuştur. Sonrasında her iki araştırmacı tarafından eş zamanda bireysel kodlamalar yapılmıştır. Elde edilen yeni kodlar eski kodlarla karşılaştırılmış ve taslak kod listesi revize edilmiştir. İki araştırmacı tarafından oluşturulan kod listeleri birbirleriyle karşılaştırılmış ve uyumlu kodlar belirlenmiştir. Farklı şekilde kodlar tartışılmış ve ortak bir sonuca varılmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için kodlayıcılar arası tutarlılığa bakılmıştır. Bu analiz için Miles ve Huberman (2015) tarafından geliştirilen (Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı) formülünden istifade edilmiştir.²⁴ Uygulama öncesi yapılan görüşmelerin analizinde iki kodlayıcı arasındaki uyumlu kod oranı %80 olarak tespit edilmiştir. Uygulama sonrası tekrar yapılan görüşmelerde bu oran %75 olmuştur.

Veriler MAXQDA 2020 paket programına taşınarak içerik analizinde bulunulmuştur. Araştırmanın bulgular bölümünde temalar çerçevesinde oluşturulan kodlar, frekans değerlerine de yer verilmek suretiyle hiyerarşik kod-alt kod modeliyle sunulmuştur. Ayrıca araştırma verilerinin iç geçerliğinin sağlaması açısından katılımcı görüşlerine bulgular kısmında doğrudan alıntılar şeklinde yer verilmiştir.

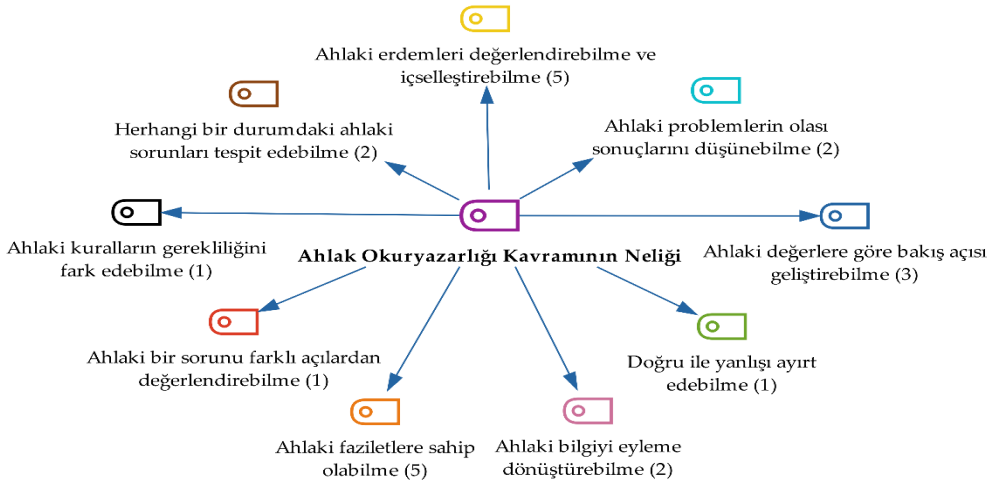
2. Bulgular

Bu bölümde, araştırma veri analizinden elde edilen bulgular yer almaktadır.

2.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi, “DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığı kavramının neliği ile ilgili görüşleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiş olup DKAB öğretmenlerine yöneltilen soruya vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda oluşan tema, kodlar ve kodların frekans değerleri hiyerarşik kod-alt kod modeliyle Şekil 1’de verilmiştir.

²⁴ Matthew B. Milles - A. Michael Huberman, *Nitel Veri Analizi*, çev. Sadegül Akbaba Altun - Ali Ersoy (Ankara: Pegem Akademi, 2015).

Şekil 1: Ahlak Okuryazarlığı Kavramının Neliğine İlişkin Model

Ahlak okuryazarlığı kavramının neliğine ilişkin DKAB öğretmenlerinden elde edilen bulgular Şekil 1’de verilmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar; “ahlaki faziletlere sahip olabilme” (Ö3, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9), “ahlaki erdemleri değerlendirebilme ve içselleştirebilme” (Ö1, Ö4, Ö8, Ö10, Ö11), “ahlaki değerlere göre bakış açısı geliştirebilme” (Ö2, Ö3, Ö7), “ahlaki bilgiyi eyleme dönüştürebilme” (Ö4, Ö11), “ahlaki problemlerin olası sonuçlarını düşünebilme” (Ö4, Ö6), “herhangi bir durumdaki ahlaki sorunları tespit edebilme” (Ö5, Ö7), “ahlaki kuralların gerekliliğini fark edebilme” (Ö9), “ahlaki bir sorunu farklı açılardan değerlendirebilme” (Ö3) ve “doğru ile yanlış ayırt edebilme” (Ö6) olarak belirlenmiştir. Bu kodlardan en fazla vurgulananların “ahlaki faziletlere sahip olabilme” ve “ahlaki erdemleri değerlendirebilme ve içselleştirebilme” olduğu görülmektedir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö8: “Ahlak okuryazarlığı, bireyin ahlaki faziletlere sahip olabilmesidir. Örneğin bireyin adalet, dürüstlük, sorumluluk gibi ahlaki değerleri bilmesi ve bu değerleri karakteri haline getirebilmesidir. Hangi durumda ve koşulda olursa olsun sahip olduğu ahlaki faziletlere uygun bir yaşam sürdürmesidir.”

Ö1: “Ahlak okuryazarlığı, kişinin ahlaki erdemleri değerlendirebilme ve içselleştirebilme becerisidir denilebilir. Özellikle kişi ahlaki sorunlar karşısında doğru kararlar alabilmek için ahlaki erdemleri değerlendirebilmelidir.”

Ö3: “Ahlak okuryazarlığı, kişinin ahlaki değerlere göre bir bakış açısı geliştirmesi ve hayatında karşılaştığı ahlaki bir sorunu farklı açılardan değerlendirebilme becerisidir.”

Ö11: “Ahlak okuryazarlığı, ahlak hakkında sadece teorik bilgiye sahip olma değil aynı zamanda ahlak hakkındaki bilgileri pratiğe dönüştürebilme

becerisidir. Ahlak okuryazarlığı, bireyin etik konularda düşünme, karar verme ve eyleme geçme yeteneğini geliştirmeyi amaçlar.”

Ö4: “Ahlak okuryazarlığı, kişinin doğru ahlaki yargıda bulunabilmesi için ahlaki problemlerin olası sonuçlarını düşünebilmesidir. Bu beceri kişinin tutum ve davranışlarında ahlaki değerleri merkeze almasını ve empati kurmasını sağlayacaktır.”

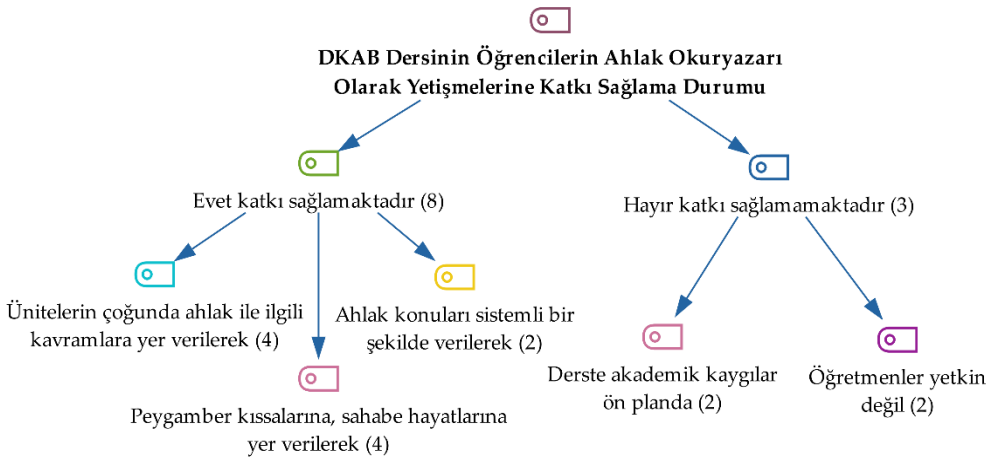
Ö5: “Ahlak okuryazarlığı, öncelikle kişinin günlük yaşamında herhangi bir durumdaki ahlaki sorunları tespit edebilme becerisidir denilebilir. Bir durumdaki ahlaki sorunları fark edebilme yeteneği de kişinin ahlaki değerlere uygun bir perspektif kazanmasına, sorumluluk sahibi ve bilinçli bir hayat sürdürmesine katkı sağlar.”

Ö9: “Kişinin ahlak kurallarının neden gerekli olduğunu fark edebilmesidir. Ahlaki kuralların olmasının ya da olmamasının insan ilişkilerinde veya toplumsal ilişkilerde nelere yol açabileceği hakkında bilgi sahibi olabilmesidir.”

Ö6: “Ahlak okuryazarlığı, kişinin ahlaki değerler hakkında bilgi sahibi olmasının yanında doğru ve yanlış davranışları ayırt edebilme becerisidir. Yine kişinin hayatında doğru olana yani ahlaka uygun olana göre bir yaşam sürdürebilme yetisidir.”

2.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi, “DKAB öğretmenlerine göre DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarı olarak yetişmelerine katkı sağlama durumu ile ilgili görüşleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiş olup DKAB öğretmenlerine yöneltilen soruya vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda oluşan tema, kodlar ve kodların frekans değerleri hiyerarşik kod-alt kod modeliyle Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2: DKAB Dersinin Öğrencilerin Ahlak Okuryazarı Olarak Yetişmelerine Katkı Sağlama Durumuna İlişkin Model

DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarı olarak yetişmelerine katkı sağlama durumuna ilişkin DKAB öğretmenlerinden elde edilen bulgular Şekil 2’de verilmiştir. Öğretmenlerin çoğu DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarı olarak yetişmelerine katkı sağlama durumuna ilişkin görüşlerini “evet katkı sağlamaktadır” (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10) şeklinde belirtmiştir. Katkı sağladığını belirten öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar; “ünitelerin çoğunda ahlak ile ilgili kavramlara yer verilerek” (Ö2, Ö3, Ö6, Ö7), “peygamber kıssalarına, sahabe hayatlarına yer verilerek” (Ö1, Ö4, Ö6, Ö7) ve “ahlak konuları sistemli bir şekilde verilerek” (Ö9, Ö10) olarak belirlenmiştir. Bu kodlardan en fazla vurgulananların “ünitelerin çoğunda ahlak ile ilgili kavramlara yer verilerek” ve “peygamber kıssalarına, sahabe hayatlarına yer verilerek” olduğu görülmektedir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö2: “DKAB dersi öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkısı olan bir derstir. Temel eğitim DKAB ders kitaplarında hemen hemen her üniteye öğrenciye ahlaki temelde bir bilinç kazandırmak, ahlak ile ilgili kavramları öğretmek ve bu kavram ve değerlerin dünya/ahiret ekseninde faydasına yer vermek suretiyle öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkı sağlamaktadır.”

Ö1: “Evet katkı sağlamaktadır. Özellikle peygamber kıssalarına, sahabilerin ve kültürümüzde ön plana çıkmış şahsiyetlerin hayatlarına yer verilerek ahlak kavramı somutlaştırılmıştır. Aynı zamanda 10. sınıf ders kitabında ahlaki faziletlerin yanında İslam ahlakında yerilen davranışlara da yer verilerek kişinin herhangi bir durumda ahlaki problemi tespit etmesi amaçlanarak ahlak okuryazarlığına katkı sağladığı söylenilebilir.”

Ö9: “Katkı sağlamaktadır. Çünkü öğrenciler gerek aileden gerek toplumdan ahlak kurallarını sürekli duyuyorlar fakat zihinlerinde ahlaki kuralları tam bir temele oturtamıyorlar. Dolayısıyla ahlak konularının DKAB dersinde sistemli bir şekilde verilmesi öğrencilerin ahlak konularını anlamasına ve anlamlandırmasına katkı sağladığını düşünüyorum.”

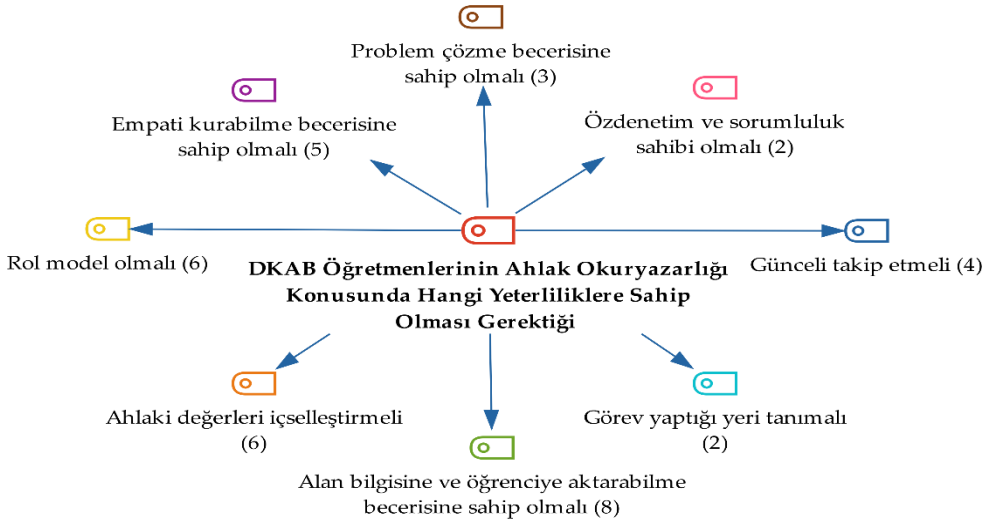
Öğretmenlerin bir kısmı ise DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarı olarak yetişmelerine katkı sağlama durumuna ilişkin görüşlerini “hayır katkı sağlamamaktadır” (Ö5, Ö8, Ö11) şeklinde belirtmiştir. Katkı sağlamadığını belirten öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar ise “derste akademik kaygılar ön planda” (Ö8, Ö11) ve “öğretmenler yetkin değil” (Ö5, Ö8) olarak belirlenmiştir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö11: “Hayır katkı sağlamamaktadır. Çünkü DKAB dersinin öğrencilere; temel değerleri öğretme, empati geliştirme, toplumsal sorumluluk bilinci oluşturma, ahlaki erdemlerin günlük hayatta uygulanması yönünde bilinç kazandırma gibi bir işlevi olması gerekirken okul ortamında yalnızca akademik kaygıların merkeze alınmasından ve ezberci eğitim anlayışından uzaklaşmamasından ötürü DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkı sağlamadığını düşünüyorum.”

Ö5: “Katkı sağlamadığını düşünüyorum. Katkı sağlasaydı gün geçtikçe öğrencilerin ahlaki durumları daha iyi bir noktaya gelirdi. Bu sene mevcut olan ahlak ve değerlerle alakalı seçmeli derslerin yanına yeni dersler eklenmesine rağmen olumlu anlamda herhangi bir ahlaki gelişme yok. Çünkü derse giren DKAB öğretmenleri bu konuda yetkin değil bu sebeple ders amacına ulaşmıyor.”

2.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi, “DKAB öğretmenlerine göre ilgili mesleği icra eden öğretmenlerin ahlak okuryazarlığı konusunda hangi yeterliliklere sahip olması gerektiği ile ilgili görüşleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiş olup DKAB öğretmenlerine yöneltilen soruya vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda oluşan tema, kodlar ve kodların frekans değerleri hiyerarşik kod-alt kod modeliyle Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3: DKAB Öğretmenlerinin Ahlak Okuryazarlığı Konusunda Hangi Yeterliliklere Sahip Olması Gerektiğine İlişkin Model

DKAB öğretmenlerinin ahlak okuryazarlığı konusunda hangi yeterliliklere sahip olması gerektiğine ilişkin DKAB öğretmenlerinden elde edilen bulgular Şekil 3’te verilmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar; “alan bilgisine ve öğrenciye aktarabilme becerisine sahip olmalı” (Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö9, Ö11), “ahlaki değerleri içselleştirmeli” (Ö1, Ö3, Ö5, Ö8, Ö11, Ö2), “rol model olmalı” (Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9), “empati kurabilme becerisine sahip olmalı” (Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö11), “günceli takip etmeli” (Ö3, Ö4, Ö7, Ö9), “problem çözme becerisine sahip olmalı” (Ö4, Ö7, Ö11), “görev yaptığı yeri tanımalı” (Ö1, Ö6) ve “özdenetim ve sorumluluk sahibi olmalı” (Ö10, Ö2) olarak belirlenmiştir. Bu kodlardan en fazla vurgulananın “alan bilgisine ve öğrenciye aktarabilme becerisine sahip olmalı”

olduğu görülmektedir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö6: “Öncelikle öğretmen, ahlak konuları hakkında gerekli alan bilgisine ve bu bilgiyi öğrencilere aktarabilme becerisine sahip olmalıdır. Bu anlamda bir DKAB öğretmeni sürekli alan okumaları yapmalı ve çeşitli araştırmalar yapmalıdır.”

Ö1: “Ahlak okuryazarı olmak için öncelikle ahlaki değerleri içselleştirmek gerekir. Aksi takdirde ahlaki değerleri içselleştiremeyen bir bireyin ahlak okuryazarı bireyler yetiştirmesi söz konusu olamaz.”

Ö2: “DKAB öğretmenleri, rol model olma noktasında ciddi bir pozisyonlarının olduğunu bilmeleri gerekiyor. Bu noktada bir DKAB öğretmeni hayatın her alanında kendini ahlaki anlamda gözden geçirmeli ve eksiklerini gidermelidir. Özellikle ahlak ile ilgili konuların yerine getirilmesi noktasında Müslümanlar üzerinden İslam’a çamur atma tavrının gözden kaçırılmaması gerekir.”

Ö7: “Öğretmen empati kurabilme becerisine sahip olmalıdır. Böylece öğrencilerinin ahlaki olaylar karşısındaki duygularını, düşüncelerini, davranışlarını ve tutumlarını daha iyi anlayarak dersi öğrencilerin ihtiyaçlarına göre planlar ve olumlu ilişkilerin kurulduğu bir sınıf ortamı oluşturur.”

Ö9: “Öğretmen hangi yaş düzeyine hitap ediyorsa o yaş düzeyindeki öğrenciler ne izliyor ne dinliyorlar hangi sosyal medya platformunu kullanıyor bilmelidir. Yani günceli takip etmelidir.”

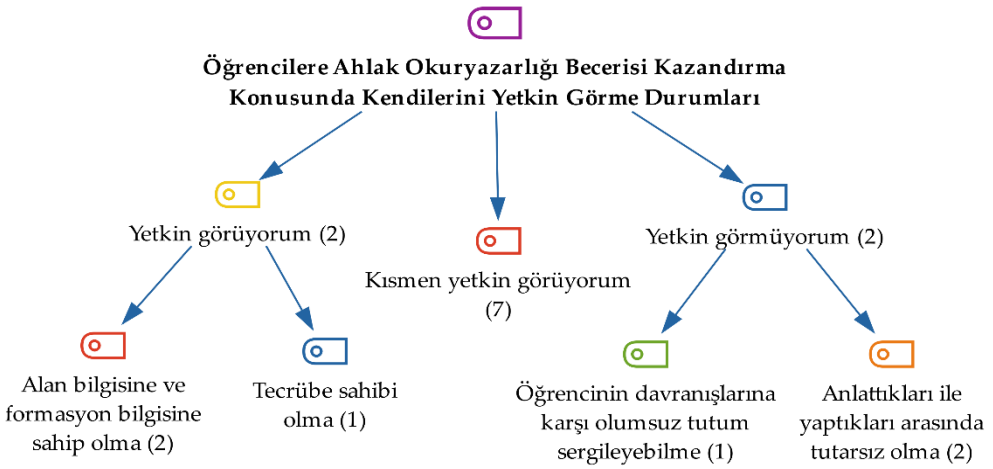
Ö4: “Öğretmen problem çözme becerisine ve olaylara farklı perspektiflerden bakabilme becerisine sahip olmalıdır.”

Ö6: “Öğretmen görev yaptığı yeri tanımalıdır. Görev yaptığı bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini bilmelidir. Çünkü öğretmenin gerek öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması gerek derste günlük hayatla ilişkilendirerek örnekler vermesi gerekse karşılaştığı ahlaki sorunlara karşı daha duyarlı olabilmesi için görev yaptığı yerin özellikleri hakkında bilgi sahibi olması önemlidir.”

Ö10: “DKAB öğretmeni, özdenetim ve sorumluluk sahibi olmalıdır. Çünkü özdenetim ve sorumluluk, öğretmenin sınıfta bir düzen oluşturmasını ve ahlaki konuları daha etkili bir şekilde öğretmesini kolaylaştıracaktır.”

2.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi, “DKAB öğretmenlerinin öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendilerini yetkin görme durumları ile ilgili görüşleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiş olup DKAB öğretmenlerine yöneltilen soruya vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda oluşan tema, kodlar ve kodların frekans değerleri hiyerarşik kod-alt kod modeliyle Şekil 4’te verilmiştir.

Şekil 4: Öğrencilere Ahlak Okuryazarlığı Becerisi Kazandırma Konusunda Kendilerini Yetkin Görme Durumlarına İlişkin Model

DKAB öğretmenlerinin öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendilerini yetkin görme durumlarına ilişkin DKAB öğretmenlerinden elde edilen bulgular Şekil 4'te verilmiştir. Öğretmenlerin çoğu öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendilerini yetkin görme durumlarına ilişkin görüşlerini “kısmen yetkin görüyorum” (Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö8, Ö9, Ö11) şeklinde belirtmiştir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntı aşağıda verilmiştir:

Ö4: “Kısmen yetkin görüyorum alan bilgisine sahibim ancak formasyon bilgisi konusunda eksikliklerimin olduğunun farkındayım. Bu doğrultuda eğitim almam gerektiğini düşünüyorum zaten insan hayat boyu kendini geliştirmeli çünkü kişi kendini geliştirmediği takdirde var olan bilgilerini de kaybedebilmektedir.”

Öğretmenlerin bir kısmı öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendilerini yetkin görme durumlarına ilişkin görüşlerini “yetkin görüyorum” (Ö7, Ö10) şeklinde belirtmiştir. Kendini yetkin gören öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar; “alan bilgisine ve formasyon bilgisine sahip olma” (Ö7, Ö10) ve “tecrübe sahibi olma” (Ö10) olarak belirlenmiştir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö7: “Evet yetkin görüyorum. Alan bilgisi konusunda sıklıkla okumalar yapıyorum. Ayrıca derste anlattıklarımla yaptıklarımın uyumlu olmasına azami miktarda özen gösteriyorum. Derste ahlak konularını anlatırken nasıl anlatmam gerektiğini ya da anlatırken hangi hususlara dikkat etmem gerektiğini sürekli araştırıyorum.”

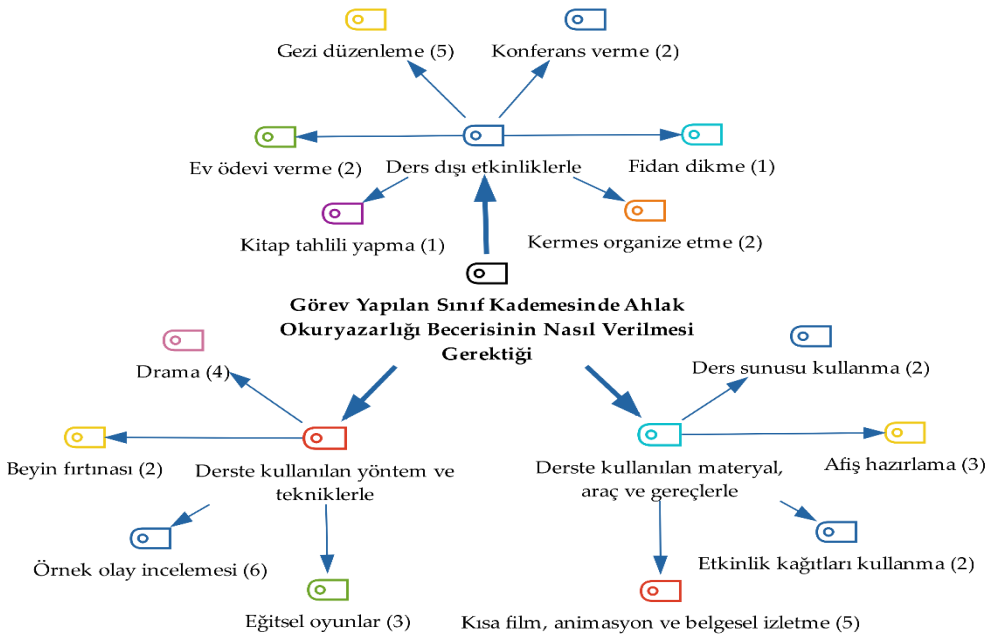
Ö10: “Evet yetkin görüyorum. Çünkü alan bilgisine hakimim ve formasyon bilgisine sahibim. Ayrıca meslekte beş yıllık bir tecrübeye sahibim.”

Öğretmenlerin bir kısmı ise öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendilerini yetkin görme durumlarına ilişkin görüşlerini “yetkin görmüyorum” (Ö3, Ö5) şeklinde belirtmiştir. Kendini yetkin görmeyen öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar ise “anlattıkları ile yaptıkları arasında tutarsız olma” (Ö3, Ö5) ve “öğrencinin davranışlarına karşı olumsuz tutum sergileyebilme” (Ö3) olarak belirlenmiştir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntı aşağıda verilmiştir:

Ö3: “Bazen anlattıklarım ile yaptıklarım arasında elimde olmayan sebeplerden ötürü tutarsız davranabiliyorum. Ayrıca öğrencilere karşı olumsuz tutumlarımdan ötürü kendimi yetkin görmüyorum. Örneğin; derste çeşitli etkinliklerle saygı konusunu anlatıyorum ancak öğrenciler defalarca uyarmama rağmen halen arkadaşlarıyla küfürlü konuşmaya devam edebiliyorlar. Bu durumla karşılaşınca istemsizce öğrencinin davranışına karşı olumsuz tutum sergileyerek sert bir şekilde uyarabiliyorum.”

2.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi, “DKAB öğretmenlerinin görev yaptıkları sınıf kademesinde ahlak okuryazarlığı becerisinin nasıl verilmesi gerektiği ile ilgili görüşleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiş olup DKAB öğretmenlerine yöneltilen soruya vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda oluşan tema, kodlar ve kodların frekans değerleri hiyerarşik kod-alt kod modeliyle Şekil 5’te verilmiştir.

Şekil 5: Görev Yapılan Sınıf Kademesinde Ahlak Okuryazarlığı Becerisinin Nasıl Verilmesi Gerektiğine İlişkin Model

DKAB öğretmenlerinin görev yapılan sınıf kademesinde ahlak okuryazarlığı becerisinin nasıl verilmesi gerektiğine ilişkin DKAB öğretmenlerinden elde edilen bulgular Şekil 5'te verilmiştir. Öğretmenlerin görüşleri, “derste kullanılan yöntem ve tekniklerle”, “ders dışı etkinliklerle” ve “derste kullanılan materyal, araç ve gereçlerle” şeklinde kategorize edilmiştir. Derste kullanılan yöntem ve tekniklerle kategorisinde öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar; “örnek olay incelemesi” (Ö2, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9), “drama” (Ö3, Ö9, Ö10, Ö4) “eğitsel oyunlar” (Ö3, Ö7, Ö10) ve “beyin fırtınası” (Ö1, Ö4) olarak belirlenmiştir. Bu kodlardan en fazla vurgulananın “örnek olay incelemesi” olduğu görülmektedir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö6: “Öğrencilerin empati kurabilmeleri ve olaylara farklı perspektiflerden bakabilmelerini sağlamak amacıyla örnek olay incelemesinden yararlanılabilir. 6. sınıflarda zararlı alışkanlıklar ünitesini işlerken öğrencilere sigara kullanmak, kumar oynamak, içki içmek, uyuşturucu madde kullanmak gibi zararlı alışkanlıklar hakkında örnek olaylar anlatıyorum ya da video şeklinde izletiyorum.”

Ö9: “Drama yöntemi kullanılabilir. Özellikle lisede drama yönteminin oldukça etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü öğrenciler yanlış davranışların karşısındaki kişide oluşturduğu olumsuz etkiyi fark edemeyebiliyorlar. Bu sebeple drama yöntemi öğrencinin empati kurmasına, olaylara farklı açılardan bakmasına ve karşısındaki kişinin duygularını anlamasına imkân sağlamaktadır.”

Ö7: “Ben ilkokul 4. sınıfta ve ortaokulda görev yapıyorum. Derste sıklıkla eğitsel oyunlara başvuruyorum. Çünkü bu yaş düzeyindeki çocukların sevdiği şey oyun. Bundan ötürü derslerimizde anlatacağımız konuyu eğitsel oyunlara yer vererek dersi eğlenceli hale getirebiliriz.”

Ö4: “Derste beyin fırtınasına sıklıkla yer verilebilir. Böylece öğrencinin ahlaki konulardaki eksiklikleri tespit edilebilir ve yanlış bilgileri düzeltilebilir.”

Ders dışı etkinliklerle kategorisinde öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar; “gezi düzenleme” (Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö9), “ev ödevi verme” (Ö9, Ö4), “konferans verme” (Ö4, Ö9), “kermes organize etme” (Ö3, Ö4), “fidan dikme” (Ö6) ve “kitap tahlili yapma” (Ö7) olarak belirlenmiştir. Bu kodlardan en fazla vurgulananın “gezi düzenleme” olduğu görülmektedir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö9: “Yardımlaşma, sorumluluk, saygı, sevgi gibi ahlaki değerlerin kazandırılmasında çeşitli gezilerin düzenlenmesinin oldukça yararlı olabileceğini düşünüyorum. Örneğin; öğrencileri resmi bir yardım kuruluşunun merkezine götürüp oradaki yardım faaliyetlerine katılmaları sağlanabilir. Ben lise kademesinde görev yapıyorum. Özellikle bu yaş düzeyindeki öğrenciler arkadaş çevresinden ötürü zararlı madde kullanmaya aşırı meyilli olabiliyorlar. Bizzat zararlı alışkanlıklarla ilgili geçmiş olan kişilerin okulun konferans salonunda yaşadıklarını özellikle de nasıl başladıklarını ne zorluklar yaşadıklarını neler kaybettiklerini ve nasıl toparlandıklarını anlatmalarının oldukça etkili olabileceğini düşünüyorum.”

Ö4: “Geçen sene okulumuzda depremzedelere yardım amacıyla kermes organize etmiştik. Öğrenciler bu sene “Hocam Filistin içinde bir kermes düzenleyebilir miyiz?” diye sordular. Bu tarz etkinliklerin amacına ulaştığını düşünüyorum.”

Ö6: “Önceki senelerde öğrencilerin çevreye duyarlılığını artırmak amacıyla okulun bahçesini temizledik ve okulun bahçesine fidan diktik. Her bir öğrenci diktiği fidana kendi ismini yazıp asmıştı. Çocuklara diktikleri fidanları sulama görevi de vermiştik. Böylece öğrenciler diktikleri fidanları sahiplenerek hem çevreye daha duyarlı olma hem de sorumluluklarını yerine getirme becerisi kazanmış oldular.”

Ö7: “Okulumuzda 8. sınıf öğrencileriyle içeriğinde ahlaki değerlere sıklıkla vurgu yapan her ay bir kitap belirliyoruz ve ayın sonunda öğlen arasında kitap tahlili yapıyoruz. Bu da hem sorumluluk kazanmalarına hem empati kurmalarına hem de ahlaki değerleri fark etmelerine ve değerlendirmelerine yardımcı oluyor ve çocuklar çokça zevk alıyorlar.”

Derste kullanılan materyal, araç ve gereçlerle kategorisinde öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar; “kısa film, animasyon ve belgesel izletme” (Ö1, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10), “afiş hazırlama” (Ö3, Ö6, Ö7), “ders sunusu kullanma” (Ö2, Ö11) ve “etkinlik kağıtları kullanma” (Ö6, Ö7) olarak belirlenmiştir. Bu kodlardan en fazla vurgulananın ise “kısa film, animasyon ve belgesel izletme” olduğu görülmektedir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö1: “Paylaşmayla alakalı bir kısa film izletip yarıda bırakıyorum ve “Siz olsaydınız ne yapardınız?” şeklinde soru yönelterek empati kurmalarına ve olaylara başkalarının gözünden bakmalarına ortam hazırlıyorum. Yine geçen sene gençlere çevre temizliğini anlatırken Youtube’da mevcut olan “Micy Amca Türkiye Bir Cennet” isimli videoyu izletip ardından soru-cevap ve tartışma yapmıştık.”

Ö6: “Ahlaki konularla alakalı okulun çeşitli yerlerine afişler hazırlanıp asılarak öğrencinin sürekli ahlaki konularla iç içe olması sağlanılabilir.”

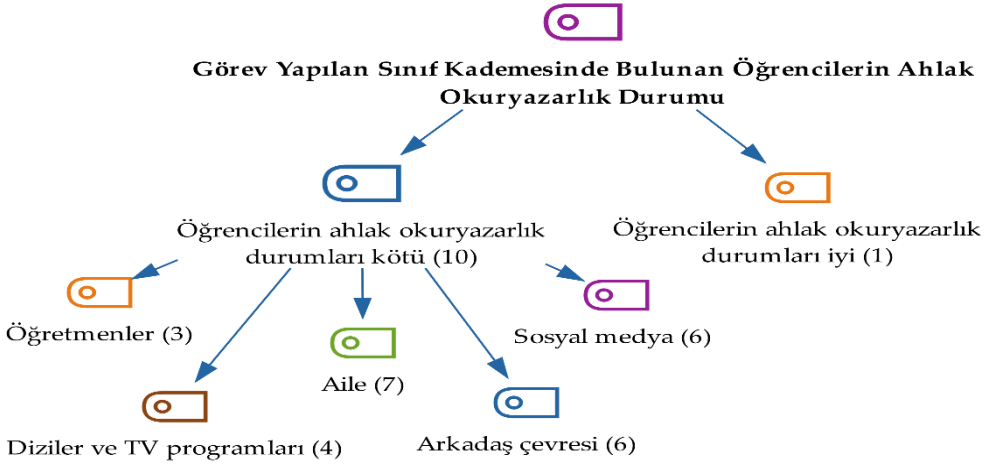
Ö11: “Derste işlenilecek ahlaki konuyla irtibatlı öğrencilerin dikkatini çekecek bolca görsellerin yer aldığı ders sunuları kullanılabilir..”

Ö7: “Derste dürüstlük, adalet, saygı gibi ahlaki konulara değindikten sonra içerisinde örnek olay ve bu örnek olayla ilgili çeşitli soruların yer aldığı etkinlik kağıtları dağıtılarak öğrencilerin doldurmaları sağlanılabilir.”

2.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi, “DKAB öğretmenlerinin görev yaptıkları sınıf kademesinde bulunan öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumunu nasıl değerlendirdikleri ile ilgili görüşleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiş olup DKAB öğretmenlerine yöneltilen soruya vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda oluşan

tema, kodlar ve kodların frekans değerleri hiyerarşik kod-alt kod modeliyle Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6: Görev Yapılan Sınıf Kademesinde Bulunan Öğrencilerin Ahlak Okuryazarlık Durumunu Nasıl Değerlendirdiklerine İlişkin Model

Görev yapılan sınıf kademesinde bulunan öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumunu nasıl değerlendirdiklerine ilişkin DKAB öğretmenlerinden elde edilen bulgular Şekil 6'da verilmiştir. Öğretmenlerin çoğu görev yapılan sınıf kademesinde bulunan öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumlarına ilişkin görüşlerini "öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumları kötü" (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11) şeklinde belirtmiştir. Öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumlarının kötü olduğunu belirten öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen kodlar; "aile" (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö9, Ö11), "arkadaş çevresi" (Ö1, Ö3, Ö4, Ö8, Ö9, Ö10), "sosyal medya" (Ö1, Ö4, Ö5, Ö8, Ö9, Ö11), "diziler ve TV programları" (Ö1, Ö2, Ö3, Ö11) ve "öğretmenler" (Ö5, Ö8, Ö9) olarak belirlenmiştir. Bu kodlardan en fazla vurgulananın "aile" olduğu görülmektedir. DKAB öğretmenlerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Ö2: "Öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumları noktasında ciddi problemlerin olduğunu söylemekte sakınca görmüyorum. Zira aile ortamında sağlıklı ahlaki temel almayan bu kademedeki öğrenciler için hala okulun büyük bir şans olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumlarının iyi olmamasının sebebine gelecek olursak ailelerin çocuklarına karşı ilgisiz ve baskıcı olmaları, ahlaki tutum ve davranış bakımından tutarsız olmaları, ahlak eğitimi noktasında yetersiz kalmaları ve çocuklara ahlak eğitimi verme sorumluluğunu yalnızca okuldan beklemeleri şeklinde sıralanabilir."

Ö10: "Ahlak okuryazarlığı konusunda öğrencilerimiz iyi durumda değiller. Çünkü gerek okulda gerek okul dışında arkadaş çevresinin olumsuz etkilerine maruz kalıyorlar. Pek çok zararlı alışkanlıkları ne yazık ki ilk defa arkadaş ortamında deneyimlemeye başlıyorlar."

Ö11: “Ortaokul kademesinde görev yapıyorum. Öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumlarının iyi olmadığı kanaatindeyim. Sebebi ise, öğrencilerin bilinçsiz bir aile, değerlerine yabancı bir medya, bilinç, şuur ve basireti körelmiş bir toplum içinde yetişmeleridir. Özellikle öğrencilerin ahlak okuryazarlığı düzeylerinin düşük olmasında Youtube, Instagram, Tiktok gibi sosyal medya platformlarının etkisi oldukça fazla.”

Ö3: “Çocuklar genellikle kendi yaş seviyelerine uygun olmayan aile yapımızı ve kültürel dinamiğimizi bozacak şiddet, dolandırıcılık, cinsellik gibi pek çok ahlaki sorun barındıran dizileri izliyorlar. Yine toplumumuzun temel ahlaki dinamiklerini sarsan TV programlarını izlemeye maruz kalıyorlar.”

Ö5: “Ne yazık ki öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumlarının kötü olmasında öğretmenlerin etkili olduğunu düşünüyorum. Şöyle ki öğrencilerin ahlaki değerlere uygun olmayan davranışlarını gören bazı öğretmenler öğrenciyle yüz göz olmamak için bilinçli bir şekilde öğrencileri uyarmıyorlar ve öğrencilerin olumsuz davranışlarını görmezden geliyorlar. Bu da öğrencilerin yapmış olduğu davranışın yanlışlığını fark etmemesine yol açabiliyor. Bu sebeple öğretmenler arasında uygulama birliğinin sağlanması önemlidir.”

Öğretmenlerden biri ise görev yapılan sınıf kademesinde bulunan öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumlarına ilişkin görüşünü “öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumları iyi” (Ö7) şeklinde belirtmiştir. DKAB öğretmenin görüşünün doğrudan alıntısı aşağıda verilmiştir:

Ö7: “Genel olarak görev yaptığım ilkökul ve ortaokuldaki öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumlarının iyi düzeyde olduğunu söyleyebilirim. Küçük bir okul ve sınıf mevcutları az. Öğrenciler birbirleri ile iyi anlaşıyor, birlikte oynuyor ve birbirleri ile alay etmiyorlar. Veliler çok duyarlı ve velilerle iletişimimiz gayet iyi. Okul idaresi de her konuda destek sağlıyor. Okulumuzda veli ziyaretleri yapıyoruz bu oldukça etkili oluyor.”

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

2023-2024 eğitim öğretim yılında Muş ilinde görev yapan 11 DKAB öğretmeni ile yapılan bu çalışmada, öğretmenlerin ahlak okuryazarlığına yönelik görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutulmuştur.

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında katılımcılara, “Ahlak okuryazarlığı kavramı size neyi ifade etmektedir?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen veriler incelenmiştir. Öğretmenlerin ahlak okuryazarlığı kavramının neliğine ilişkin görüşleri; ahlaki faziletlerle sahip olabilmek, ahlaki erdemleri değerlendirebilmek ve içselleştirebilmek, ahlaki değerlere göre bakış açısı geliştirebilmek, ahlaki bilgiyi eyleme dönüştürebilmek, ahlaki problemlerin olası sonuçlarını düşünebilmek, herhangi bir durumdaki ahlaki sorunları tespit edebilmek, ahlaki kuralların gerekliliğini fark edebilmek, ahlaki bir sorunu farklı açılardan değerlendirebilmek ve

doğru ile yanlış ayırt edebilme şeklindedir. Bu sonuçlardan hareketle öğretmenlerin ahlak okuryazarlığının neliği hakkında bilgi sahibi oldukları söylenilebilir. Zdenek ve Schochor²⁵ ahlak okuryazarlığını, ahlaki sorunları tanıma, farklı açılardan değerlendirme ve bu sorunlara ilişkin anlaşmazlıkları ve önerilen yanıtları değerlendirme becerisi olarak tanımlamaktadır. Bajovic ve Elliott'a²⁶ göre ise ahlak okuryazarlığı, "Doğru ahlaki seçimler yapmak için gerekli olan bilgi ve beceri setidir." Lowery²⁷ tarafından okul müdürlerinin ahlaki sorunlarla karşılaştıklarında karar vermek için ahlak okuryazarlığını nasıl kullandıklarını incelemek amacıyla yapılan çalışmada, okul müdürlerinin ahlak okuryazarlığını, "doğruyu yanlıştan ayırma anlayışı" olarak tanımladıkları görülmüştür. Bunlar da çalışma bulgularını destekler niteliktedir. Ayrıca literatürde Tuana²⁸ ahlak okuryazarlığının kavramsallaştırılması üzerine kaleme aldığı makalesinde ahlak okuryazarlığının öğelerini; "ahlaki duyarlılık", "ahlaki muhakeme" ve "ahlaki hayal gücü" olarak belirtmiştir. Bu çalışmada öğretmenlerin ahlak okuryazarlığına ilişkin görüşleri, Tuana'nın kaleme aldığı makale çerçevesinde incelendiğinde; "ahlaki erdemleri değerlendirebilme ve içselleştirebilme", "ahlaki değerlere göre bakış açısı geliştirebilme" ve "ahlaki bir sorunu farklı açılardan değerlendirebilme" kodlarının ahlaki muhakeme kapsamında değerlendirileceği, "ahlaki faziletlere sahip olabilmeye", "ahlaki problemlerin olası sonuçlarını düşünebilme" ve "ahlaki bilgiyi eyleme dönüştürebilme" kodlarının kısmen ahlaki hayal gücü kapsamında değerlendirilebileceği, "herhangi bir durumdaki ahlaki sorunları tespit edebilme", "ahlaki kuralların gerekliliğini fark etme" ve "doğru ile yanlış ayırt edebilme" kodlarının ise ahlaki duyarlılık kapsamında değerlendirilebileceği söylenilebilir. Ahlak okuryazarlığının neliğine ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin literatür ile oldukça benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin ahlak okuryazarlığı hakkında fikir sahibi oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında katılımcılara, "Sizce DKAB dersi öğrencilerin ahlak okuryazarı olarak yetişmelerine katkı sağlamakta mıdır? Neden?" sorusu yöneltilmiş ve elde edilen veriler incelenmiştir. Öğretmenler görüşlerini "evet katkı sağlamaktadır" ve "hayır katkı sağlamamaktadır" şeklinde belirtmişlerdir. DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkı sağlama durumuna ilişkin "evet katkı sağlamaktadır" diyen öğretmenlerin katkı sağladığına dair gerekçeleri; ünitelerin çoğunda ahlak ile ilgili kavramlara yer verilerek, peygamber kıssalarına, sahabe hayatlarına yer verilerek ve ahlak konuları sistemli bir şekilde verilmektedir. DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkı sağlama durumuna ilişkin "hayır katkı sağlamamaktadır" diyen öğretmenlerin katkı sağlamadığına dair gerekçeleri ise; derste akademik kaygılar ön planda ve öğretmenler yetkin değil

²⁵ Zdenek - Schochor, "Developing Moral Literacy in the Classroom", 516.

²⁶ Bajovic - Elliott, "The Intersection of Critical Literacy and Moral Literacy: Implications for Practice", 30.

²⁷ Charles Lowery, "Moral Literacy and School Leadership", *Department of Educational Studies* 58/1 (2019), 120.

²⁸ Tuana, "Conceptualizing Moral Literacy", 364-378.

şeklinde. 2018 Temel Eğitim ve Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarında²⁹ DKAB dersinin amacı ve vizyonunda olduğu gibi ders kazanımları ve kazanımlara ilişkin açıklamalarda da öğretmenlerin görüş bildirdikleri gibi hemen hemen her üniteye öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkı sağlayacak kazanımların yer aldığı görülmektedir.³⁰ Ayrıca öğretmenler, DKAB dersinin yanı sıra seçmeli derslerin de (Peygamberimizin Hayatı ve Adabı Muaşeret) öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkı sağladığını belirtmişlerdir. DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkı sağlamadığı şeklinde görüş belirten öğretmenlerin sayısı (n=3) azınlıkta olmakla beraber gerekçelerini, öğretmenler yetkin değil ve derste akademik kaygılar ön planda şeklinde belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğunun da görüş belirttiği üzere DKAB dersinin öğrencilerin ahlak okuryazarlığına katkı sağladığı şüphesizdir. Öte yandan dersin yürütücüleri olan DKAB öğretmenlerine, öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma noktasında büyük bir sorumluluk düştüğü öngörülmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında katılımcılara, “Sizce DKAB öğretmenleri ahlak okuryazarlığı konusunda hangi yeterliliklere sahip olmalıdır? Neden?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen veriler incelenmiştir. Öğretmenlerin görüşleri; alan bilgisine ve öğrenciye aktarabilme becerisine sahip olmalı, ahlaki değerleri içselleştirmeli, rol model olmalı, empati kurabilme becerisine sahip olmalı, günceli takip etmeli, problem çözme becerisine sahip olmalı, görev yaptığı yeri tanımalı, özdenetim ve sorumluluk sahibi olmalı şeklindedir. Hollimon vd.³¹ ahlak okuryazarlığı becerisini öğrencilere kazandırmak için öğretmenlerin gerekli pedagojik yeterliliklere sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Zdenek ve Schochor’a³² göre de öğretmenler öğrencilerin ahlak okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi için elverişli ortamlar oluşturma konusunda bilgili olmalıdır. Bunlar da çalışma bulgularını desteklemektedir. Öğretmenlerin ahlak okuryazarlığı konusunda sahip olmaları gereken yeterlilikleri hakkında belirtmiş oldukları görüşlerden hareketle bu konu hakkında bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Bu yeterliliklere sahip bir DKAB öğretmenin de öğrencinin ahlak okuryazarlığına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında katılımcılara, “Öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendinizi yetkin görüyor musunuz? Neden?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen veriler incelenmiştir. Öğretmenlerin görüşleri; “kısmen yetkin görüyorum”, “yetkin görüyorum” ve

²⁹ MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7, 8. Sınıflar),2018”; MEB, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), 2018”.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Fatma Bildirici, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Ahlak Okuryazarlık Düzeyleri ve Ahlak Okuryazarlığına Yönelik Görüşleri* (Muş: Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 63-76.

³¹ Hollimon vd., “Promoting Moral Literacy Teaching Competency”, 1-7.

³² Zdenek - Schochor, “Developing Moral Literacy in the Classroom”, 520-528.

“yetkin görmüyorum” şeklindedir. Öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendini yetkin gören öğretmenlerin gerekçeleri; alan bilgisine ve formasyon bilgisine sahip olma ve tecrübe sahibi olma şeklindedir. DKAB öğretmenlerinin çoğunluğu (n=9) öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendini yetkin (kısmen yetkin görüyorum, yetkin görüyorum) bulmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle DKAB öğretmenlerinin öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda yetkin oldukları söylenilebilir. Öte yandan öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırma konusunda kendini yetkin görmeyen öğretmenlerin gerekçeleri ise; anlattıkları ile yaptıkları arasında tutarsız olma ve öğrencinin davranışlarına karşı olumsuz tutum sergileyebilme şeklindedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak ahlak okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasında öğretmen; şahsiyetinin, tutum ve davranışlarının öğrencilerin davranışları kazanmalarındaki rolünün farkında olmalı, ahlaki değerlere ve davranışlara uygun hareket etmelidir.³³ Yine öğretmenin ilmi ile ameli ve sözü ile eylemi arasında uygunluk olmalıdır. Bayraktar’ın tabiriyle “İlmine uygun amel etmeyen öğretmenin söyledikleri, yağmur damlalarının sert kayalardan kayması gibi kalplerden silinir gider.”³⁴ Bu bağlamda söz konusu becerinin kazandırılmasında büyük bir rol üstlenen öğretmenlerin yetkinliği oldukça önemlidir.

Araştırmanın beşinci alt problemi kapsamında katılımcılara, “Sizce görev yaptığınız sınıf kademesinde ahlak okuryazarlığı becerisi nasıl verilmelidir? Neden?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen veriler incelenmiştir. Öğretmenlerin görüşleri; derste kullanılan yöntem ve tekniklerle, ders dışı etkinliklerle ve derste kullanılan materyal, araç ve gereçlerle şeklinde kategorize edilmiştir. Öğretmenlerin görüşleri derste kullanılan yöntem ve tekniklerle kategorisinde; örnek olay incelemesi, drama, eğitsel oyunlar ve beyin fırtınası şeklinde ders dışı etkinliklerle kategorisinde; gezi düzenleme, ev ödevi verme, konferans verme, kermes organize etme, fidan dikme ve kitap tahlili yapma şeklinde derste kullanılan materyal, araç ve gereçlerle kategorisinde ise; kısa film, animasyon ve belgesel izletme, afiş hazırlama, ders sunusu kullanma ve etkinlik kağıtları kullanma şeklindedir. Bu sonuçlardan hareketle öğretmenlerin öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisinin nasıl verilmesi gerektiğine ilişkin bilgi sahibi oldukları söylenilebilir. Bu durumun da öğrencilerin ahlak okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesine oldukça katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Araştırma bulgularından hareketle öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasında derste kullanılan yöntem ve tekniklerin, ders dışı etkinliklerin ve derste kullanılan materyal, araç ve gereçlerin öğrencilerin derse karşı ilgisini artırması, öğrendikleri bilgileri anlamlandırmalarını sağlaması, olaylara farklı perspektiflerden bakmalarına katkı sağlaması, empati kurma becerilerini geliştirmesi, öğrendiklerini deneyimleme imkanı oluşturması ve üst düzey düşünme

³³ Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 84-87.

³⁴ M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 1994), 133-134.

becerilerini kullanmalarını sağlaması açısından oldukça önemlidir.³⁵ Ayrıca tüm bunların sağlanması için kullanılabilecek araçlardan biri de oyunlaştırmadır.³⁶ Literatüre bakıldığında öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasında Tuana³⁷ anlatı ve hikayelerin, Dekker³⁸ da oyun ve eğlenceyle harmanlanmış hikayelerin kullanılabileceğini ifade etmektedirler. Ersoy'da³⁹ ahlak okuryazarlığının gerek sınıf içi gerekse sınıf dışı aktivitelerle geliştirilebilmesi için öğretmenlerin uygulayabileceği pek çok yöntem ve tekniğin bulunduğunu belirtmektedir. Bu aktiviteler arasında; hikaye, örnek olay, metin analizi, film, örnek şahsiyetlerin biyografi incelemeleri, görsel, sokak oyunları, ahlaki davranış alışkanlığı oluşturacak bir insana yardım etme, evde veya okul bahçesinde oynanabilecek eğitici oyunlar, iyilik yapma, mektup arkadaşlığı, toplumun dezavantajlı gruplarını tanıma ve anlamaya yönelik empati ve farkındalık çalışmaları, yaşlı ziyareti, başarılı ya da zorluklarla baş eden bireylerden örneklerle sabırlı, mücadeleci, azimli, girişimci niteliklerin duygusal aktarımı vb. uygulamalar yer almaktadır. Yine Leonard⁴⁰ ahlaki değerleri öğretim sürecine zorla dayatmak yerine gerçek hayatla ilişkilendirmeyi sağlamak amacıyla otobiyografik yazma, eylem araştırmaları, vaka çalışmaları gibi özgün öğrenme deneyimlerine katılma yoluyla bireyin ahlak okuryazarlık becerilerinin geliştirilebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca bütün bunlar bireyin iyi ve güzel davranışları sürekli yapma ve taklit etme isteğini artıracığını düşündürmektedir. Ahlak okuryazarlığının nasıl verilmesi gerektiğine ilişkin öğretmenlerin görüşlerinin literatür ile oldukça benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin ahlak okuryazarlığı becerisinin nasıl verilmesi gerektiği hakkında yeterince bilgi sahibi oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın altıncı alt problemi kapsamında katılımcılara, “Görev yaptığınız sınıf kademesinde bulunan öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Neden?” sorusu yöneltilmiş ve elde edilen veriler incelenmiştir. Öğretmenlerin görüşleri, “öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumları kötü” ve “öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumları iyi” şeklindedir. Öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumlarının kötü olduğunu belirten öğretmenlerin gerekçeleri; aile, arkadaş çevresi, sosyal medya, diziler ve TV programları ve öğretmenler şeklindedir. Öğretmenlerin görüşlerinden hareketle özellikle ailelerin öğrencilerin ahlak okuryazarlık durumları üzerinde oldukça etkili olduğu ifade edilebilir. Bu

³⁵ Ali Baltacı-Yusuf Aydın, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretim Yöntem ve Tekniklerine Yönelik Tutumları”, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2019), 15-16.

³⁶ Ayhan Bilmez - Eyüp Şimşek, “Din Öğretiminde Oyunlaştırmanın Etkililiğinin İncelenmesi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2024), 739-754.

³⁷ Tuana, “Conceptualizing Moral Literacy”, 375.

³⁸ Jeroen J. H. Dekker, “Moral Literacy: the Pleasure of Learning How to Become Decent Adults and Good Parents in the Dutch Republic in the Seventeenth Century”, *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education* 44/1-2 (2008), 150.

³⁹ Ersoy, “Eğitimde Ahlak Okuryazarlığı”, 227-228.

⁴⁰ Leonard, “Moral Literacy for Teacher and School Leadership Education: A Matter of Attitude”, 424.

sebeple bireyin hayatında önemli bir yer tutan yetişkinlerin eylemleri tutarlı olmalı ve okulun ahlaki vizyonu ile uyum içerisinde olmalıdır. Yine öğretmenlerin görüşlerinden hareketle sosyal medya, arkadaş çevresi, diziler ve TV programları ve öğretmenler öğrencilerin ahlak okuryazarlık düzeyini etkileyen oldukça önemli faktörler arasında yer aldığı söylenilebilir. Özellikle her geçen gün 6-15 yaş arası çocukların internet kullanımı artmaktadır.⁴¹ Düzenli internet kullanan çocukların sosyal medya ve diziler ve TV programlarında uygunsuz içeriklere ve izledikleri dizilerde ahlaki değerlere uygun olmayan sahnelerle uzun süre maruz kalmaları öğretmenlerin de görüşlerinde dile getirdikleri gibi öğrencilerin ahlak okuryazarlık düzeyleri üzerinde olumsuz anlamda etkili olduğu söylenilebilir. Ayrıca okulda öğretmenler arasında uygulama birliğinin olmaması da ne yazık ki öğrencilerin ahlak okuryazarlığı düzeylerini olumsuz etkilemektedir. Bütün bunların öğrencilerin DKAB dersinde öğrendiklerinin etkisini zayıflatmış şeklinde yorumlanabilir. Genel olarak öğretmenler öğrencilerin ahlak okuryazarlık düzeylerinin çeşitli gerekçelerden ötürü kötü olduğunu ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu anlamda öğrencilere ahlak okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasının yalnızca haftada iki ders saati olan DKAB dersinden ve yalnızca DKAB öğretmenlerinden beklenilmemesi diğer derslerdeki ders kazanımlarında da ahlak okuryazarlığı becerisine yer verilmesi ve diğer branş öğretmenlerine de bu sorumluluğun verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle okulun genelinde ahlak okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasına yönelik bir okul ikliminin oluşturulmasının ve tüm eğitim paydaşlarına bu sorumluluğun verilmesinin öğrencilerin ahlak okuryazarlığı becerisine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırma sonuçlarına bağlı olarak şu öneriler geliştirilebilir:

- Milli Eğitim Akademisi'nde öğretmen adaylarına ahlak okuryazarlığı becerisini konu edinen eğitimler verilebilir,
- Başta DKAB dersi olmak üzere diğer derslerin öğretim programlarının amaçları arasına kavramsal olarak ahlak okuryazarlığı becerisi ilave edilebilir,
- DKAB öğretmenlerine öğrencilerin ahlak okuryazarlığı becerisi kazandırmalarına katkı sağlama amacıyla teorik bilgiden ziyade pratik bilgilerin yer aldığı hizmet içi eğitim seminerleri verilebilir,
- Ailelere çocuklarına ahlak okuryazarlığı becerisinin nasıl kazandırılabileceği ve okulun ahlaki vizyonunun evde nasıl sürdürülebileceği ile ilgili seminerler düzenlenebilir,

⁴¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021" (Erişim 06 Şubat 2024).

- Politika yapıcılar tarafından toplumun ahlak okuryazarlık düzeyini olumsuz etkileyen etkenlerin düzenlenmesine yönelik çeşitli politikalar geliştirilebilir.

- Öğrencilerin ahlak okuryazarlık becerilerini tespit etmeye ve geliştirmeye yönelik bilimsel araştırmalar yapılabilir.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: FB (%55), TK (%45)

Veri Toplanması / Data Collection: FB (%70), TK (%30)

Veri Analizi / Data Analysis: FB (%60), TK (%40)

Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: FB (%90), TK (%10)

Kaynakça/References

- Akbulut, Yavuz. "Veri Çözümleme Teknikleri". *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. ed. Ali Şimşek. 162-196. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012.
- Asif, Tahseen vd. "Moral Education for Sustainable Development: Comparison of University Teachers' Perceptions in China and Pakistan". *Sustainability* 12/7 (2020), 1-20. <https://doi.org/10.3390/su12073014>
- Bajovic, Mirjana - Elliott, Anne. "The Intersection of Critical Literacy and Moral Literacy: Implications for Practice". *Critical Literacy: Theories and Practices* 5/1 (2011), 27-37.
- Balaban Salı, Jale. "Verilerin Toplanması". *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. ed. Ali Şimşek. 134-161. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2018), 231-274.
- Baltacı, Ali - Aydın, Yusuf. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretim Yöntem ve Tekniklerine Yönelik Tutumları". *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2019), 13-37.
- Bayraktar, M. Faruk. *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 4. Basım, 1994.
- Bildirici, Fatma. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Ahlak Okuryazarlık Düzeyleri ve Ahlak Okuryazarlığa Yönelik Görüşleri*. Muş: Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Bildirici, Fatma - Karasu, Teceli. "Üniversite Öğrencilerinin Ahlak Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi (Muş Alparslan Üniversitesi Örneği)". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 7/2 (2024), 229-249. <https://doi.org/10.47145/dinbil.1556823>
- Bilecik, Sümeyra. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Bilecik, Sümeyra. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatının Din Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2016), 35-58.
- Bilecik, Sümeyra. *Örgün Din Öğretimi ve Din Okuryazarlığı Becerisi*. Konya: Yediveren Kitap, 2018.
- Bilmez, Ayhan - Şimşek, Eyüp. "Din Öğretiminde Oyunlaştırmanın Etkililiğinin İncelenmesi". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2024), 739-754. <https://doi.org/10.18506/anemon.1520181>

- Cebeci, Suat. *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2011.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Çapcıoğlu, Fatma - Kalkan Açıkgoz, Öznur. "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem, Teknik ve Etiğe Giriş*. ed. Özcan Güngör. 203-220. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Dekker, Jeroen J. H. "Moral Literacy: the Pleasure of Learning How to Become Decent Adults and Good Parents in the Dutch Republic in the Seventeenth Century". *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education* 44/1-2 (2008), 137-151. <https://doi.org/10.1080/00309230701865520>
- Ebu Osman El-Cahız. *Ahlak ve Eğitimi (Tehzibu'l Ahlak)*. çev. Ersan Urcan. İstanbul: Veciz Yayınları, 2019.
- Ersoy, Feride. "Eğitimde Ahlak Okuryazarlığı". *Eğitimde Okuryazarlık Becerileri-III*. ed. Erol Koçoğlu. 213-233. Ankara: Pegem Akademi, 2021.
- Hollimon, Deborah vd. "Promoting Moral Literacy Teaching Competency". *Values and Ethics in Educational Administration* 7/2 (2009), 1-8.
- İbn Miskeveyh. *Ahlak Eğitimi/ Tehzibu'l-Ahlak*. çev. Abdulkadir Şener vd. Ankara: Büyüyenay, 5. Basım, 2022.
- Köylü, Mustafa. *Küresel Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Kuckartz, Udo - Rädiker, Stefan. *Analyzing Qualitative Data with MAXQDA: Text, Audio and Video*. Cham: Springer, 2019. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-15671-8>
- Leonard, Pauline. "Moral Literacy for Teacher and School Leadership Education: A Matter of Attitude". ed. Paul Begley. *Journal of Educational Administration* 45/4 (2007), 413-426. <https://doi.org/10.1108/09578230710762436>
- Lowery, Charles. "Moral Literacy and School Leadership". *Department of Educational Studies* 58/1 (2019), 112-127. <https://doi.org/10.1108/jea-06-2018-0120>
- Milles, Matthew B. - Huberman, A. Michael. *Nitel Veri Analizi*. çev. Sadegül Akbaba Altun - Ali Ersoy. Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7, 8. Sınıflar), 2018". Erişim 14 Şubat 2023. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318>
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), 2018". Erişim 14 Şubat 2023. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=319>

- Shrestha, Bharat Kumar - Parajuli, Tirtha Raj. "Teaching Practices of Moral Education in Public and Private Schools of Nepal". *World Wide Journal of Multidisciplinary Research and Development* 5/1 (2019), 1-6.
- Tarhan, Hümeysra - Yılmaz, Osman. "Ortaöğretim Öğrencilerinin Ahlak Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi". *Ahlak*. ed. Mehmet Öztürk vd. 2/368-385. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2024.
- Tekin, İshak. "Ahlak Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22/1 (2022), 43-66. <https://doi.org/10.33420/marife.1104203>
- Tuana, Nancy. "Conceptualizing Moral Literacy". *Journal of Educational Administration* 45/4 (2007), 364-378. <https://doi.org/10.1108/09578230710762409>
- Turan, İbrahim. "Gençlik Döneminde Görülen Ahlaki Sorunlar Karşısında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Yeri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2013), 271-293.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021". Erişim 06 Şubat 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>
- Usluoğlu, Büşra - Elkatmış, Metin. "Examining the Relationship Between Moral Literacy and Art Literacy of University Students". *Journal of Interdisciplinary Educational Research* 7/16 (2023), 458-477. <https://doi.org/10.57135/jier.1368029>
- Walker, Allan vd. "Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools". ed. Paul Begley. *Journal of Educational Administration* 45/4 (2007), 379-397.
- Yeşilbaş Özenç, Yasemin. "Eğitim Araştırmalarında Durum Çalışması Deseni Nasıl Kullanılır?" *Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi (UEMAD)* 1/2 (2022), 57-67.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 7. Basım, 2008.
- Zdenek, Brad - Schochor, Daniel. "Developing Moral Literacy in the Classroom". *Journal of Educational Administration* 45/4 (2007), 514-532. <https://doi.org/10.1108/09578230710762481>